

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PECULIARITIES OF INDIVIDUAL INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF ECONOMIC ACTIVITY

У статті розглянуто тактику проведення основних слідчих розшукових дій (огляд, допит, обшук, слідчий експеримент тощо) під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Визначено типові недоліки, які допускалися слідчими під час звернення до слідчих суддів з клопотаннями про проведення обшуку. Аргументовано, що перспективним напрямом фіксації проведення огляду, обшуку та слідчого експерименту на відкритій місцевості (площі підприємств-гігантів, великих ангарів тощо) може стати використання можливостей безпілотників, обладнаних фото- та відеокамерою. Зважаючи на те, що в результаті проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності можливо отримати не лише речі чи документи, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, а й встановити осіб, які перебувають в розшуку було запропоновано зміни та доповнення до чинного кримінального процесуального законодавства. Водночас, аргументовано, що Кримінальний процесуальний кодекс України містить положення, які не дозволяють повною мірою здійснювати роботу з ефективного збирання доказів щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та виконувати завдання кримінального провадження. Тому, слідчим необхідно враховувати виокремлену автором специфіку допитів у досліджуваній категорії кримінальних проваджень. З'ясовано, що рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності приймається прокурором, що на практиці призводить до нераціонального витрачання часу слідчого, який по суті позбавлений оперативності, оскільки, повноцінно володіючи інформацією у кримінальному провадженні змушений додатково перекопувати в правильності рішення процесуального керівника. Це також призводить до затягування часу слідчого на погодження. Особливо це актуально у разі розміщення органів прокуратури на значній відстані від слідчих підрозділів. Доведено, що особливе місце під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності займає призначення та проведення ревізій і перевірок, які спрямовані на вивчення й дослідження діяльності суб'єкта господарської діяльності та законності дій їх посадових осіб. Отримані висновки підтверджують чи спростовують можливі порушення вимог законодавства та можуть бути використані як докази.

Ключові слова *господарська сфера, господарська злочинність, кримінальне правопорушення, розслідування, кримінальне провадження, слідчий, слідчі (розшукові) дії, огляд, обшук, допит, ревізія.*

The article examines the tactics of conducting basic investigative actions (survey, interrogation, search, investigative experiment, etc.) during the investigation of criminal offenses in the field of economic activity. The typical shortcomings that were allowed by the investigators during the appeal to the investigative judges with requests

to conduct a search were determined. It is argued that the use of the capabilities of drones equipped with photo and video cameras can be a promising way of recording the inspection, search and investigative experiment in an open area (the area of giant enterprises, large hangars, etc.). Considering the fact that as a result of investigative (search) actions during the investigation of criminal offenses in the field of economic activity, it is possible to obtain not only things or documents that can be used as evidence in criminal proceedings, but also to identify wanted persons proposed changes and additions to the current criminal procedural legislation. At the same time, it is argued that the Criminal Procedure Code of Ukraine contains provisions that do not allow to fully carry out work on the effective collection of evidence regarding criminal offenses in the field of economic activity and to fulfill the tasks of criminal proceedings. Therefore, investigators need to take into account the specificity of interrogations in the studied category of criminal proceedings identified by the author. It has been found that the decision to combine or separate the materials of the pre-trial investigation regarding criminal offenses in the field of economic activity is taken by the prosecutor, which in practice leads to the irrational spending of the time of the investigator, who is essentially deprived of efficiency, since, having full possession of information in criminal proceedings, he is forced to additionally convince of the correctness of the procedural manager's decision. This also leads to a delay in the investigator's time for approval. This is especially relevant in the case of placement of prosecutor's offices at a significant distance from investigative units. It has been proven that a special place during the investigation of criminal offenses in the field of economic activity is the appointment and conduct of audits and inspections, which are aimed at studying and researching the activities of the subject of economic activity and the legality of the actions of their officials. The conclusions obtained confirm or deny possible violations of legal requirements and can be used as evidence.

Key words: *economic sphere, economic crime, criminal offense, investigation, criminal proceedings, investigator, investigative (search) actions, review, search, interrogation, audit.*

Процес доказування є складною багатоаспектною діяльністю суб'єктів кримінального судочинства. Будучи специфічним, він виступає особливим різновидом інтелектуальної діяльності суб'єктів досудового розслідування, складовою частиною якого є одержання доказів.

Після початку кримінального провадження здійснюють низку процесуальних дій, зокрема слідчих (розшукових) дій (СРД), за допомогою яких збирають і перевіряють докази. Загальні вимоги до їх проведення визначено ст. 223 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, а саме: це встановлені законом найбільш суттєві правила проведення СРД, дотримання яких покликано забезпечити законність та обґрунтованість їх проведення, досягнення їх мети та вирішення завдань кримінального провадження [1, с. 368]. СРД проводяться лише після внесення відповідних відомостей до ЄРДР (ч. 2 ст. 214 КПК України) і лише в межах строків, передбачених ст. 219 КПК України, крім випадків їх ініціювання судом згідно ч. 3 ст. 333 КПК України. Будь-які СРД, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими. Перелік цих дій чітко визначено в кримінальному процесуальному законі.

У таких кримінальних провадженнях, теоретики акцентують увагу на тому, що від початку розслідування певних категорій злочинів слід доручати спеціально утвореним слідчо-оперативним групам (СОГ). Участь у роботі СОГ є формою взаємодії правоохоронних органів. Під час розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, формування цієї групи є обов'язковим [2], з обов'язковим включенням до її складу представників НБУ, інших контролюючих органів (ч. 4 ст. 38 КПК України), а також у випадках проведення досудового розслідування обставин кримінального правопорушення за ст. 209 КК України, вчинених на територіях декількох держав, – спільні слідчі групи (ст. 571 КПК України) [3, с. 148; 4. с. 507].

Особливе місце під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, займає призначення та проведення ревізій і перевірок, що дозволяють здійснити вивчення та дослідження діяльності певної установи, підприємства, або організації з метою перевірки правильності та законності дій їх службових осіб, а отримані висновки підтверджують чи спростовують можливі порушення вимог законодавства, та відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК України можуть бути використані як докази [5, с. 196]. Водночас, одним із наслідків виключення

п. 4 ч. 2 ст. 40, та п. 6 ч. 2 ст. 36 КПК України на підставі Закону України про «Про прокуратуру» (від 15 липня 2015 р.) стало відсутність у КПК України норм, що визначають повноваження органів досудового розслідування, прокуратури, а також суду, на призначення відповідних ревізій і перевірок у кримінальному провадженні, що фактично призвело до ускладнення виконання стороною обвинувачення вимог ст. 2 КПК України щодо забезпечення повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, зокрема, унеможливило проведення позапланової ревізії (з урахуванням фактору раптовості) для викриття злочинної діяльності підприємства, установи, організації, або кримінального правопорушення, що готується, чи навпаки приховується [6]. У зв'язку з цим, пропонуємо ч. 2 (Слідчий уповноважений) ст. 40 КПК України (Слідчий органу досудового розслідування) доповнити п. 4 наступного змісту: «4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про проведення ревізій та перевірок», а ч. 2 (Прокурор, здійснюючи нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений) ст. 36 КПК України (Прокурор) доповнити п. 6 й викласти у такій редакції: «6) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення ревізій та перевірок, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання».

Важливе значення при цьому має оперативно-розшукова діяльність оперативних підрозділів, яким слідчий (дознавач) відповідно до ст. 40 та ст. 40-1 КПК України має право давати доручення провести СРД для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Крім цього, відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності надаються визначені права [7]. Однак, варто зауважити, що це не означає, що всі матеріали оперативно-розшукової діяльності мають використовуватись як докази. Їх оцінюють з урахуванням правил допустимості, належності до провадження та достовірності. Разом з тим, значна частина оперативних даних має значення конфіденційної інформації, інформації, яка не підлягає розголошенню.

В результаті проведення СРД під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності можливо отримати не лише речі чи документи, які можуть бути використані як докази у кримінальному провадженні, а й встановити осіб, які перебувають в розшуку пропонуємо ст. 223 КПК України (Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій) викласти у такій редакції: 1. Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів, а також на розшук осіб у конкретному провадженні.

У цьому контексті необхідно звернути увагу і на процес обрання запобіжних заходів, які не пов'язані з істотним обмеженням прав та свобод підозрюваного, але є занадто формалізованим. У першу чергу, це стосується особистого зобов'язання та особистої поруки. Для обрання цих запобіжних заходів відносно підозрюваного слідчому необхідно підготувати клопотання, погодити його з прокурором та подати до суду. Після цього копія клопотання та інші матеріали також надаються підозрюваному. У подальшому рішення про застосування запобіжного заходу приймає слідчий суддя за результатами судового засідання. За своєю природою вказані запобіжні заходи є найбільш м'якими серед передбачених КПК України, суттєво не обмежують прав підозрюваного та за своєю суттю схожі на такі запобіжні заходи, як підписка про невиїзд та особиста порука, які були передбачені КПК 1960 року та застосовувалися за рішенням безпосередньо слідчого. При цьому контроль за виконанням підозрюваним таких запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука під час досудового розслідування здійснює слідчий, тобто він сам фактично відповідає за дотримання підозрюваним покладених на нього обов'язків. Також наявна процедура створює додаткові труднощі і для осіб, відносно яких обираються запобіжні заходи, оскільки їм необхідно з'являтися в судові засідання для розгляду вказаного клопотання та витрачати особистий час. Тому, необхідно спростити зазначену процедуру в частині надання можливості обирати запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки лише на підставі постанови слідчого. У зв'язку з цим, запропоновано ч. 4 ст. 176 КПК України викласти у такій редакції: «4. Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання та особистої поруки застосовуються під час досудового розслідування слідчим, а в ході судового провадження – судом. Всі інші запобіжні заходи, передбачені цим Кодексом, застосовуються під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженням з керівником органу досудового розслідування, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора».

До першочергової СРД під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності змістом якої є отримання та фіксування у встановленій кримінальним процесуальним законом формі показань підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого,

експерта, що містять відомості про відомі їм обставини, які мають значення для кримінального провадження [8] належить *допит*.

Для слідчого показання допитуваного – джерело доказів, а для підозрюваного та обвинувачуваного – спосіб захисту від висунутої проти них підозри або пред’явленого обвинувачення. У такому розумінні допит має характер боротьби інтересів сторін, що беруть у ньому участь, та означає, насамперед, протидію, яку слідчому потрібно долати [9, с. 3].

Відзначимо, що підготовка до проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності має свої особливості і певну специфіку, не враховуючи які, слідчий зіткнеться з низкою труднощів, зокрема, як показало опитування практичних працівників, це можуть бути: труднощі пов’язані з термінологією (100%), вибором тактичних прийомів (36%), встановленням психологічного контакту (28%), інші проблеми (5%).

Специфіка допиту у досліджуваній категорії кримінальних проваджень пояснюється наступним:

по-перше, механізм злочинної діяльності кримінально-протиправних діянь здебільшого характеризується наявністю різних складів кримінальних правопорушень (наприклад, ухилення від сплати податків, розкрадання, службові зловживання, легалізація (відмивання) майна тощо). Це вимагає від слідчого комплексного підходу до організації допиту, формулювання постановочних питань з їх подальшим розв’язанням;

по-друге, допитуваними, передусім, є особи, які мають спеціальну фінансово-економічну, юридичну, технічну освіту або професійну підготовку [10; 11]. Такі особи здебільшого мають досвід роботи в комерційних та фінансових органах, знають усі особливості й вади нормативного регулювання бухгалтерського обліку, податкової звітності, банківської справи, технологій здійснення певної фінансово-господарської діяльності, документообігу, порядку обліку й контролю. Допитувані відразу ж помічають невідповідність слідчого, неконкретність і поверховий характер питань, що негативно позначається на ефективності допиту;

по-третє, під час допитів слідчому найчастіше доводиться сприймати специфічну термінологію, за допомогою якої висловлюється більшість допитуваних (що власне і підтвердили опитані респонденти). На жаль, багато практичних працівників не мають належного досвіду та рівня пізнань у сфері господарської діяльності, що позначається на якості допиту. Втрата «нитки бесіди» через часто вживані незнайомі терміни може призвести до того, що слідчий вчасно не зорієнтується в ситуації, не задасть уточнююче запитання, не зафіксує (пропустить, недооцінить) корисну інформацію, яку, можливо, не бажаючи того, розпочне надавати допитуваній;

по-четверте, метою допитів на початковому етапі розслідування є з’ясування загальної схеми здійснення тієї або іншої операції, розшифровка численних документів податкового та бухгалтерського обліку, рахунків й окремих цифрових записів.

Відповідно задля уникнення непередбачуваних обставин, готуючись до проведення допиту, слідчий має визначити предмет допиту; сформулювати запитання та визначити порядок їх послідовності; визначити, які докази та матеріали можуть бути використаними під час допиту, зокрема для викриття підозрюваного й визначити послідовність проведення допитів при наявності кількох підозрюваних [12, с. 37].

За загальним правилом, допит проводиться за місцем досудового розслідування, а всі інші випадки потребують погодження із особою, що допитується. Буквальне тлумачення цих положень дає підстави стверджувати, що для того, щоб прокурору під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності провести допит у своєму кабінеті, необхідне погодження, особи, що допитується. Це пояснюється тим, що кабінет прокурора не можна вважати місцем досудового розслідування, оскільки діяльність прокурора в кримінальному провадженні є наглядом за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням і не належить безпосередньо до змісту досудового розслідування. У зв’язку з цим, ч. 1 ст. 224 КПК України (Допит) запропоновано викласти у такій редакції:

«1. Допит проводиться в службовому приміщенні органу, де працює особа, яка проводить допит, або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків».

Допит потерпілого (представника потерпілого), свідка й підозрюваного є найбільш вживаною СРД при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. На основі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень пропонуємо класифікувати свідків наступним чином:

1) особи, яким може бути відома інформація про умови і обставини тих подій, які вони спостерігали, або умови і обставини тих дій, в яких вони брали участь (спеціаліст, який здійснив підготовку проектів установчих документів; нотаріус і технічні працівники нотаріальної контори; працівники органу державної реєстрації; працівники територіального органу державної податкової служби; банківські працівники, уповноважені на відкриття та обслуговування рахунків фізичних осіб тощо);

2) громадяни, службові особи, які зробили повідомлення і заяви, що стали приводом і містили підстави для початку кримінального провадження;

3) службові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій;

4) родичі, близькі знайомі, співробітники підозрюваних.

У випадках використання різноманітних схем у механізмі ухилення від сплати податків підлягають допиту представники задіяних у відповідному ланцюгу підприємств з таких питань:

а) яким чином вони причетні до фірми-експортера (у разі її фіктивності, тобто оформлення на неіснуючих або підставних осіб);

б) яку діяльність здійснювала вказана фірма ухиляючись від сплати податків;

в) коли, з ким та які укладались угоди, договори, контракти на постачання товарів;

г) яке походження вказаних товарів (коли, з ким та які укладались угоди, яким чином вони виконані, як здійснювалась оплата по них);

д) які саме та кому подавались документи під час ухилення від сплати податків, хто саме з посадових осіб їх розглядав (перевіряв);

е) які суми коштів несплачені до бюджету, їх подальший рух – легалізація (відмивання) тощо [13].

За посадою і сферою діяльності, у більшості випадках (75%) фігурують такі категорії допитуваних:

1) засновники і керівники підприємств, установ та організацій;

2) головний бухгалтер;

3) представники органів державної реєстрації, державної податкової служби, державної статистики, державних цільових фондів, дозвільної системи;

4) працівники банківської установи, що відкривали і обслуговували рахунки підприємства, установи чи організації й надавали їм кредити;

5) особи, зазначені в документах, вилучених під час огляду чи обшуку, як партнери по бізнесу (договірні контрагенти);

6) потерпілі від кримінального правопорушення;

7) інші особи, відносно яких наявна інформація про те, що вони володіють необхідними даними (колеги по роботі, секретарі, оператори, інший допоміжний персонал, родичі, друзі).

За даними О. С. Задорожного, у 86% випадків вищезазначених осіб допитують як свідків на початковому етапі розслідування. Значну частину матеріалів кримінального провадження становлять дані, викладені саме у протоколі допиту головного бухгалтера (керівника) підприємства (у середньому до 37%). На проведення зазначених слідчих дій, у загальному обсязі, витрачається близько 50% робочого часу [14, с. 124]. Водночас, у кожному кримінальному провадженні особливе значення мають допити як свідків спеціалістів різного профілю (економістів, бухгалтерів, фахівців з банківської справи) для отримання довідкової інформації (наприклад, про порядок здійснення фінансової операції, розподіл посадових обов'язків серед персоналу підприємства, особливості технологічних процесів тощо), а також про обставини, пов'язані з їх участю у проведенні окремих СРД та перевірочних заходів.

Отже, типова тактика допиту під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності полягає у наступному: 1) підготовці до допиту; 2) складанні плану допиту із переліком питань, що слід встановити; 3) підготовці усіх необхідних матеріалів кримінального провадження для пред'явлення допитуваному за необхідності; 4) за наявності декількох підозрюваних починати допит слід із другорядних учасників кримінального правопорушення; 5) спочатку отримати показання щодо будь-яких доказів, а потім за необхідності пред'явити їх допитуваному як підтвердження сказаного ним; 6) пред'являти докази у порядку зростання, починаючи з менш значних до більш значних; 7) при вчиненні кримінального правопорушення групою осіб, виявити та використовувати при допиті обставини, що свідчать про зіткнення інтересів членів групи (наприклад, дані про долю кожного із збутої продукції, присвоєння кимось більшої її частини тощо). Щодо вимог до складання протоколу допиту, то у новому КПК України міститься норма (ч. 2 ст. 104), яка передбачає можливість не вносити до протоколу текст показань

за умови фіксування цієї СРД за допомогою технічних засобів (за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому). У порівнянні з КПК 1960 р., такий спосіб фіксації є альтернативою «класичному» протоколюванню.

Обшук теж належить до першочергових СРД, оскільки своєчасне його проведення, а також якісна робота з документами є найважливішою особливістю розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Обшук необхідно проводити за місцем проживання і роботи підозрюваних осіб, в офісних, складських, виробничих та інших приміщеннях підприємства, установи чи організації. Як показало наше дослідження, недоліками, які допускалися слідчими під час звернення до слідчих суддів з клопотаннями про проведення обшуку були:

– викладена в клопотанні правова кваліфікація кримінального правопорушення суперечила підставам для проведення обшуку, оскільки речі або документи, які планувалося відшукати, не мали відношення до кримінального правопорушення, в межах якого подавалося клопотання про проведення обшуку;

– копії доданих до клопотання документів та інших матеріалів кримінального провадження, а також копія витягу з ЄДРР щодо кримінального провадження, в межах якого подавалося клопотання, належним чином не були засвідчені, а інколи копії були такими, що їх зміст взагалі неможливо встановити;

– в клопотанні, в якому порушувалося питання про проведення обшуку будівлі або споруди, в якій розташовано декілька приміщень, кардинально різних за своїм функціональним призначенням, не містилося конкретної вказівки на те, в якому саме приміщенні необхідно провести обшук;

– в клопотанні не вказувалося індивідуальних або родових характеристик речей чи документів, які планувалося відшукати.

Сприяють слідчому при проведенні обшуку відповідні спеціалісти (залежно від обставин кримінального провадження). Вони звертають увагу слідчого на предмети, що мають значення, допомагають правильно описати, сфотографувати й вилучити ці предмети, попереджають від небережних дій, які можуть привести до втрати речових доказів. Під час затримання та особистого обшуку вилучені у підозрюваного предмети, у тому числі й одяг (зокрема, у випадках збереження на предметах одягу спеціальної хімічної речовини) упаковують у поліетиленові пакети. З метою виключення взаємного перенесення мікрооб'єктів кожен предмет потрібно упаковувати окремо. У протоколі необхідно зазначити кількість відповідних пакетів. З метою недопущення налипання мікрооб'єктів з одягу на внутрішню поверхню пакета, який від тертя об інші об'єкти має статичне намагнічування, кожен предмет одягу слід обережно вивертати. За наявності підстав особистий обшук проводиться й в інших осіб, які перебувають у приміщенні, що обшукується, оскільки ці особи можуть приховувати при собі розшукувані предмети. У випадку якщо слідчий і інші учасники обшуку точно не знають спеціального найменування виявлених предметів, треба докладно й однозначно описати в протоколі їх зовнішні ознаки: консистенцію, колір, форму, розміри, кількість, а якщо це рідкі або сипучі об'єкти, то об'єм.

Крім електронних документів, джерелом доказів можуть бути установчі, реєстраційні та інші документи, які дають уявлення (відомості) про суб'єкта господарювання. Серед документів, які можуть містити сліди вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності й відповідно на які повинен бути спрямований пошук під час проведення СРД, можна виділити наступні: 1) документи, що визначають організаційно-правову форму та статус суб'єкта підприємницької діяльності (статут, установчий договір, свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, довідки про включення до ЄДРПОУ, постановку на облік в органах державної податкової служби, ліцензії, патенти, дозволи (погодження) на початок роботи тощо); 2) документи, що відображають здійснення фінансово-господарської діяльності (договори будь-яких видів, акти виконаних робіт, накладні тощо); 3) банківські документи, що відображають різні розрахункові операції; 4) документи бухгалтерського обліку, фінансової та статистичної звітності; 5) чернетки працівників та службових осіб підприємства (записники, щоденники, зошити, перекидні календарі тощо) [15, с. 42–43].

Робота слідчого з документами здійснюється за двома напрямками: I) встановлення та аналіз зовнішніх ознак і реквізитів документа; II) аналіз його змісту. Під час огляду доцільно проводити криміналістичний аналіз документа в такому порядку: а) формальна оцінка документа – чи має документ усі необхідні реквізити й формальні ознаки (бланки встановленого зразка; реєстраційні дані; підписи відповідальних осіб; відбитки печаток і штампів тощо); б) під час огляду варто звертати увагу на ознаки матеріального підроблення, для чого потрібно знати відповідні

способи їх виявлення. Першочерговим завданням слідчого є їх своєчасне виявлення, вилучення та приєднання до матеріалів кримінального провадження. Успіх такої діяльності в огляді документів багато в чому залежить від уміння слідчого працювати з ними, його знань особливостей кредитно-фінансової діяльності, специфіки документального супроводження окремих фінансово-господарських операцій [16, с. 171–172; 17].

Підсумовуючи вищевикладене доцільно звернути увагу й на те, що рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності приймається прокурором, що на практиці призводить до нераціонального витрачання часу слідчого, який по суті позбавлений оперативності, оскільки, повноцінно володіючи інформацією у кримінальному провадженні вимушений додатково перекозувати в правильності рішення процесуального керівника. Це також призводить до затягування часу слідчого на погодження. Особливо це актуально у разі розміщення органів прокуратури на значній відстані від слідчих підрозділів. У зв'язку з цим, запропоновано ч. 5 ст. 217 КПК України (Об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування) викласти у такій редакції: «...5. Рішення про об'єднання чи виділення матеріалів досудового розслідування приймається слідчим або прокурором».

Отже, вибір і проведення тієї чи іншої СРД під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності обумовлюється рядом факторів, зумовлених як обставинами кримінального провадження так і особливостями кримінального правопорушення. Надалі, перевіряючи докази, необхідно використовувати різні джерела даних про ті ж самі факти (показання свідків, підозрюваних, висновки експертів, речові докази), оскільки перекручування інформації в одному джерелі можливе, а в системі джерел така ймовірність набагато зменшується. Основними умовами одержання й перевірки вже наявних доказів є:

1. Безумовне дотримання вимог закону: а) використання лише тих способів збирання доказів, які передбачені законом; б) використання законних способів збирання доказів тільки в межах такої процесуальної процедури, яка встановлена законом; в) збирання і формування доказів уповноваженими законом особами; г) об'єктивність у збиранні доказів, д) фіксація доказової інформації передбаченими законом способами (надання процесуальної форми).

2. Забезпечення повноти одержаного у провадженні доказового матеріалу (усі процесуальні дії по одержанню доказів мають проводитись якісно, жоден доказ не повинен опинитися поза увагою суб'єкта доказування).

3. Своєчасність дій по збиранню і формуванню доказів (правильний вибір моменту проведення тієї чи іншої СРД по збиранню доказів).

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес: підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
2. Варцаба В. М. Особливості планування розслідування злочинів, учинених організованою злочинною групою. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2011. № 2. С. 197–201.
3. Лук'янчиков Б. Є. Доказування як засіб встановлення істини. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. С. 38–40.
4. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Харків : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
5. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. К.: Юріком Інтер, 2006. 632 с.
6. Жидков В. Призначення ревізій та перевірок під час розслідування. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pryznachennya-revizij-ta-perevirok-pid-chas-rozsliduvannya/>
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/print>
8. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : 2016. 233 с.
9. Бахин В. П. Допрос : лекція. Киев : НАВДУ, 1999. 40 с.
10. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. реком. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.
11. Чернявський С. С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : навч. посіб. Київ, 2010. 256 с.

12. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту: навч. посіб. Київ: НВТ «Правник», 1997. 64 с.

13. Клименко О. В. Тактика проведення допиту під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок ухилення від сплати податків. *Київський часопис права*. 2021. № 4. С. 294–299.

14. Задорожний О. С. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та основні положення їх розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 212 с.

15. Білоус В. В., Шепітько В. Ю. Фіктивне підприємництво (криміналістична характеристика та програма розслідування) : довідник слідчого. Харків : Одиссей, 2007. 184 с.

16. Бруско К. М. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Маріуполь. 2021. 246 с.

17. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування злочинів, вчинених у сфері господарської діяльності. URL: <https://infopedia.su/6xa3ce.html>